

## TÖÖSTUSETTEVÖTETE RENTAABLUS

V. Josu

Raamatupidamise kateeder

Majandusreform tõi ettevõtte töö hindamise kriteeriumidesse olulisi muudatusi. Praktikas kasutatakse praegu mitmesuguseid hindamise kriteeriume, millest üheks levinumaks on nn. rentaab-luse norm. See arvutatakse kasumi suhtena tootmisfondide (arves-tamata töötasufondi) summasse. Kasum on majandusliku efek-tiivsuse sünteetiline näitaja, ning taoliselt arvutatud rentaab-luse norm väljendab tootmisfondide ehk asjastatud töö kasutamise majanduslikku efektiivsust.

Ettevõtetes on kasutusel üldine ja arvestuslik rentaab-luse näitaja. Üldise rentaab-luse leidmisel ( $\frac{\text{bilansiline kasum}}{\text{tootmisfondid}}$ ) võe-takse arvesse tootmisega seotud põhifondid ja panga poolt kre-diteerimata käibevahendite tegelik maksumus. Viimane saadakse, kui normeeritud käibevahendite üldisest bilansilisest maksumusest lahutatakse:

1) väheväärtuslike ja kiiresti kuluvate esemete kulumine ning plaaniliste kahjude ja kulude katteks moodustatud spetsiaalne reserv seal, kus selliste reservide moodustamine on lubatud;

2) kaubalis-materiaalsete väärtuste tagatisel saadud Riigi-panga laenude summa pärast laenuvõlgnevuse reguleerimist;

3) tegelik võlgnevuse summa hankijatele aktsepsitud arvete järgi, mille tasumistähtaeg ei ole veel saabunud, ja hankijatele arveteta hangete alal, kuid mitte rohkem ülenormatiivsete käibe-vahendite jääkidest.

Põllumajanduslikku toorainet töötlevais ettevõtetes lahuta-takse veel võlgnevuse summa põllumajandusliku toodangu and-jatele.

Ettevõtte majanduslikku tegevust hinnatakse aga arvestusliku rentaab-luse järgi. Viimane on aluseks ka stimuleerimisfondide moodustamisel.

Arvestusliku rentaab-luse näitaja erineb ülalnimetatud üldise rentaab-luse näitajast selle võrra, et bilansilise kasumi asemel

kasutatakse nn. arvestuslikku kasumit. Arvestusliku kasumi leidmiseks bilansilisest kasumist lahutatakse kohustuslikud maksed (fondimaks, fikseeritud maksed, krediidiprotsent), mis ettevõtteid kannavad otse riigieelarve tuludesse. Lisaks sellele arvatakse bilansilisest kasumist maha ka see osa, mis jääb otseselt ettevõtte käsutusse, nagu põllumajanduslike abimajandite kasum, kasum laiatarbekaupade realiseerimisest jne.

Tootmisfondide osas jäetakse arvestusliku rentaabluse leidmisel välja nende põhifondide maksumus, millele kehtib fondimaksu soodustus. Käibevahendite osas võetakse arvesse, nii nagu üldise rentaabluse arvutamisel, krediteerimata käibevahendite tegelik maksumus.

Sellisel arvutatud rentaablus oli 1969. a.:

1. Trikotaažitootmiskoondises «Marat»	73,4 %
2. Õmblusvabrikus «Baltika»	37,4 %
3. V. Klementi nimelises Eksperimentaal- õmblusvabrikus	77,8 %
4. Õmblusvabrikus «Sangar»	35,2 %
5. Tekstiilivabrikus «Areng»	62,0 %

Tekstiilivabrikus «Areng» oli selle meetodika kohaselt arvutatud rentaablus 1968. a. 51,0%. Seega 1969. a. tõusis rentaablus vaatluse all olevas ettevõttes võrreldes eelmise aastaga 11,0%. Rentaabluse sellise tõusu tingisid väga mitmesugused tegurid, kusjuures otsustavaks oli bilansilise kasumi suurenemine (vt. skeem 1).

Seega rentaabluse arvutamisel (nii üldise kui ka arvestusliku rentaabluse arvutamisel) võetakse normeeritud käibevahendite osas arvesse ainult panga poolt krediteerimata varud. See annab ju ettevõtetele võimaluse vahenditega manööverdada. Pangalt püütakse laenu saada isegi siis, kui tegelikult on ettevõtte käibevahendite formeerimiseks rahalised vahendid olemas. Tuleks luua ühesugused tingimused ettevõtetele, kes formeerivad normeeritud käibevahendid pangalaenu abil, ja nendele ettevõtetele, kes teevad seda omavahendite allikate arvel. Sellest lähtudes tuleks rentaabluse arvutamisel tootmisfondide hulka arvata kõik tegelikult ettevõtete käsutuses olevad normeeritud käibevahendid. Normeeritud käibevahendite üldist bilansilist maksumust tuleks vähendada vaid väheväärtuslike ja kiiresti kuluvate esemete kulumise võrra, kuna nimetatud vahendid arvatakse käibevahendite hulka jääkmaksumuses.

Tootmis põhifondide osas tuleks rentaabluse arvutamisel arvesse võtta kõik antud perioodil ettevõtte käsutuses olevad põhifondid. Nimelt kui välja lülitada need, millele kehtib fondimaksu soodustus, siis tegelikult teatud perioodil me tõstame kunstlikult rentaabluse taset. Soodustustähtaegade möödumisel rentaablus

järsku langeb. Erinevaid aruandeperioode võrreldes võib dünaamika olla väga suur ning ettevõtte tegevusest saame petliku ülevaate.

Näide Tekstiilivabrikust «Areng».

Tabel 1

Tootmis põhifondide maksumus

(tuh. rubl.)

Näitaja	1968	1969	Hälve
1. Tootmis põhifondide aasta keskmine maksumus algväärtuses	1127	1154	+27
2. Fondimaksuga maksustatud tootmis põhifondide aastakeskmine maksumus	1087	1084	-3

Nagu tabelist näeme, suurenes ettevõttes põhifondide maksumus aruandeaastal tegelikult 27,0 tuh. rubla võrra. Nende põhifondide maksumus, mis kuuluvad maksustamisele fondimaksuga ja mis võetakse arvestusliku rentaabluise leidmisel arvesse, hoopiski vähenes 3 tuh. rubla võrra.

Lähtudes nüüd rentaabluise analüüsis praegu kasutatavast meetodikast, näeme, et eespool toodud põhifondide vähenemise tulemusel rentaabluise 1969. a. tõusis võrreldes 1968. aastaga 0,1% (vt. skeem 1). Võttes rentaabluise arvutamisel arvesse tegelikult ettevõttes olevad põhifondid, siis rentaabluise tase nimetatud teguri mõjul alanes võrreldes baasiperioodiga 0,23% (vt. skeem 1).

Seejuures erand tuleks teha vaid nende tootmisfondide osas, mis on konserveeritud NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsustega. Need tuleks tootmisfondide üldisest summast maha arvata, et kindlustada nende säilivust kogu rahvamajanduse huvides.

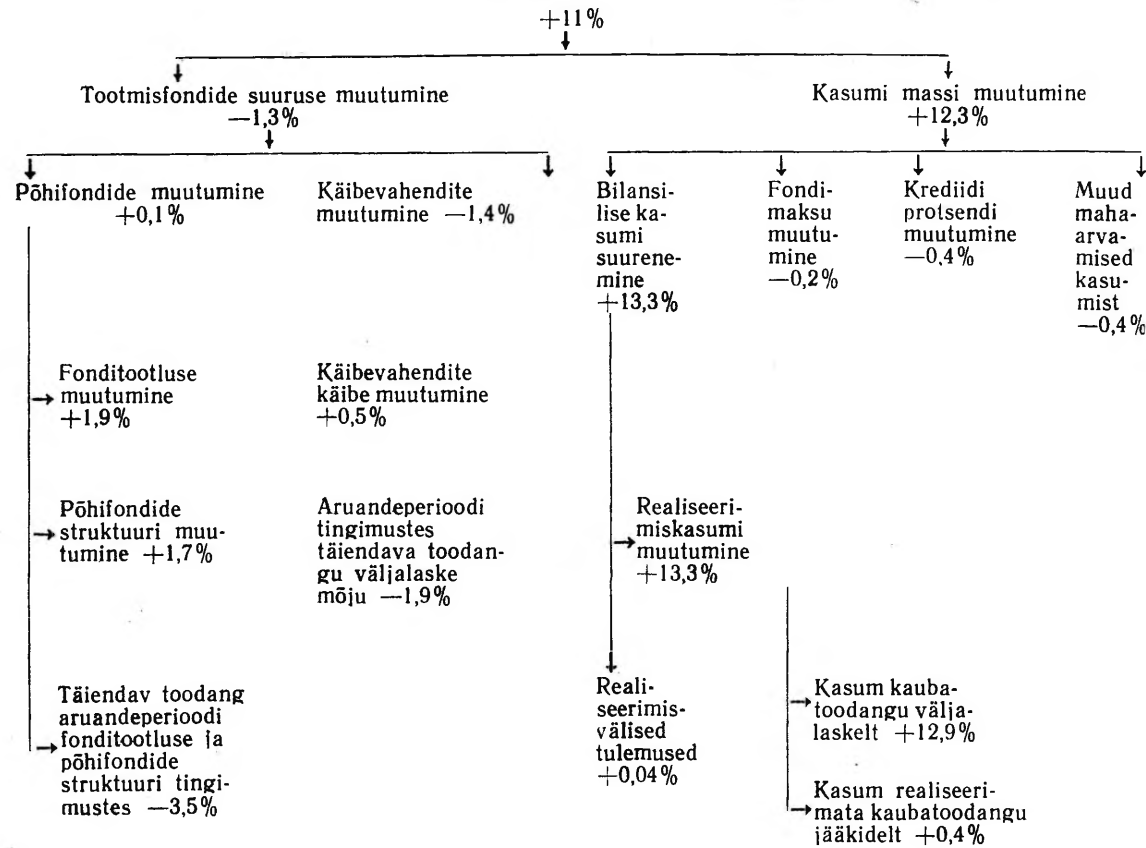
Kõrge rentaabluise tase ühes ettevõttes võrreldes teisega ei iseloomusta veel tema tegevuse efektiivsust objektiivselt. Tegelikult võib ettevõttes teatud perioodil tõepoolest olla vähem põhifonde ja käibevahendeid. Samal ajal on tema käsutuses rohkesti tööjõudu.

Praegu kasutatava rentaabluise näitaja puuduseks on, et ta iseloomustab ainult asjastatud töö kasutamise efektiivsust, s. t. töövahendite efektiivset kasutamist. Kuigi tootmisvahendid on tootmisprotsessi hädavajalikuks ja oluliseks elemendiks, on nad siiski ainult vahendid, mille abil inimene töötab. Inimese võime töötada ehk tööjõud on tootlike jõudude peamine element, sest igasugune töö taandub lõppkokkuvõttes tervenisti elavtööle. Järelikult on tööjõu kulu tootmiskulude peamiseks komponendiks ning sellest tulenevalt oleks õige arvata ka palgafond, mis näitab kulutatud töö kogust rahalises väljenduses, teiste tootmisfondide hulka

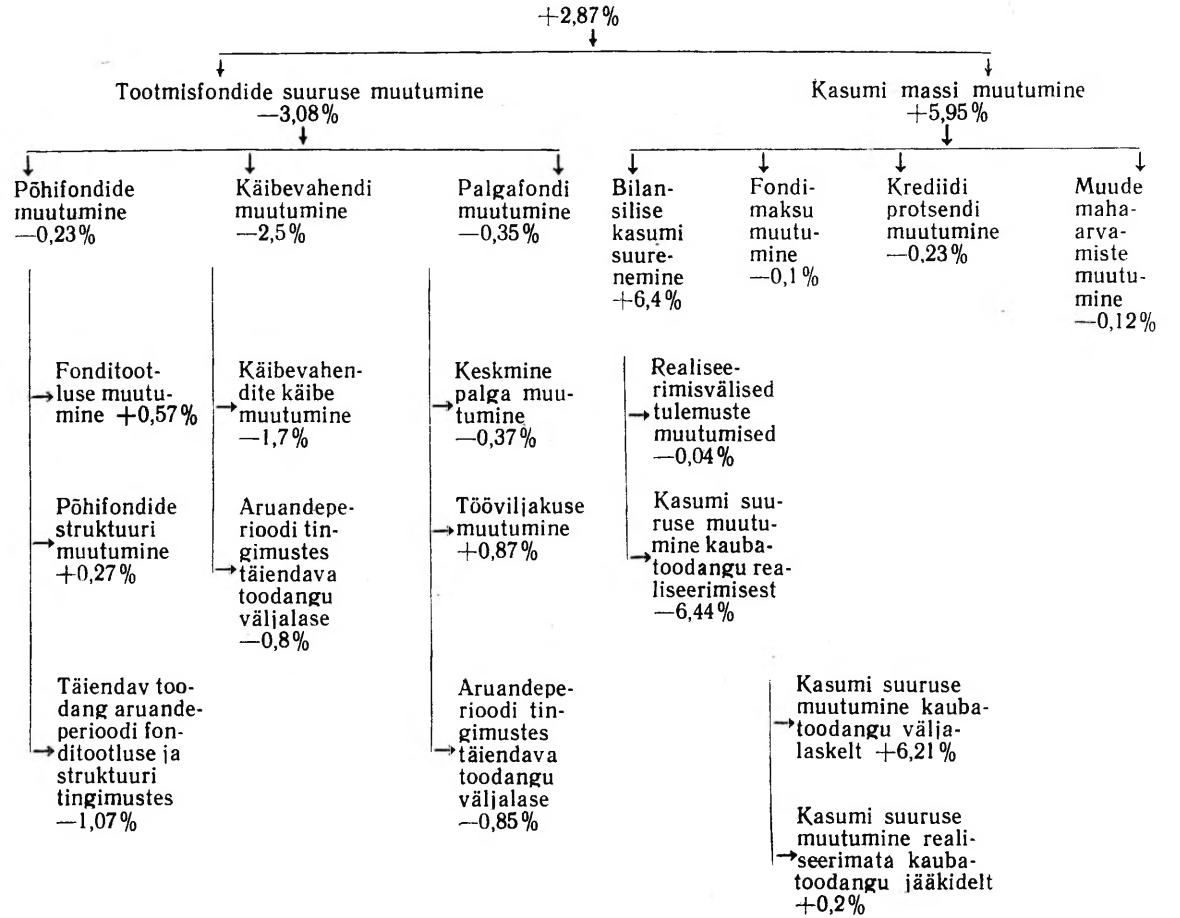
Skeem 1

Rentaablust mõjutavad tegurid Tekstiilivabrikus «Areng» 1969. aastal võrreldes 1968. aastaga

Praktikas kasutatava meetodika kohaselt arvatud rentaablu näitaja üldine hälve



Soovitava meetodika kohaselt arvatud rentaablu näitaja üldine hälve



ja arvestada nimetatud fondi ka rentabluse arvutamisel. Seejuures üldise rentabluse leidmisel tuleks kasutada kogu personali palgafondi, kuid arvestusliku rentabluse arvutamisel tööstuslik-tootva personali palgafondi, kuna see haarab nende töötajate töötasu, kes on otseselt seotud tootmisprotsessiga.

Palgafondi arvamiseega teiste tootmisfondide hulka rentabluse arvutamisel avaneb meil võimalus viia tööviljakus otseselt sõltuvusse rentabluse näitajast. Skeemilt 1 on näha, et vaatluse all olevas ettevõttes tööviljakuse muutumisel on rentablus 1969. a. tõusnud võrreldes 1968. aastaga, kuna võrreldaval perioodil tööviljakus tõusis tunduvalt.

Lisaks eeltoodule on võimalik analüüsida, kuidas ettevõtetes mõjutavad rentablust keskmine palk, päeva tööviljakus, töötatud päevade arv, tööstuslik-tootva personali arv jne.

Seega soovitatava meetodika kohaselt arvatud rentabluse näitaja iseloomustab objektiivsemalt ettevõtete majanduslikku tegevust ning rentablus suureneb aasta-aastalt ühtlaselt vastavalt teiste näitajate tegelikele muutustele. Näiteks olgu esitatud rentabluse tõus Tekstiilivabrikus «Arengr».

	1967.	1968.	1969.	Hälve eelmi- sest aastast	Hälve 1967. aastast
a) Kasutatava meetodika kohaselt arvatud näitaja %	34,9	51,0	62,0	11,0	27,1
b) Soovitatava meetodika kohaselt arvatud näitaja %	19,9	27,13	30,0	2,87	10,1

## РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

### В. Иозу

#### Резюме

Для того, чтобы оценить хозяйственную деятельность предприятия, используют различные критерии, из которых наиболее употребительна норма рентабельности, представляющая собой отношение балансовой прибыли к производственным фондам. Так показатель характеризует эффективность использования производственных фондов.

В настоящее время на предприятиях определяются два показателя рентабельности: общий и расчетный.

Однако практика позволяет утверждать, что необходимо изменить методику определения расчетной рентабельности. В расчет следует включать все основные фонды, используемые в производстве.

Нуждается в пересмотре и вопрос об уменьшении оборотных средств на сумму полученных ссуд и заченной кредиторской задолженности. Исчисление рентабельности, исходя из нормируемых оборотных средств, непрокредит-

тованных банком, порождает стремление предприятий получать ссуды даже в тех случаях, когда имеются сводные денежные средства.

Однако этот показатель не характеризует достаточно точно эффективность деятельности предприятия, а показывает только эффективность использования общественного труда. Для производства же необходимо еще учитывать и рабочую силу. До сих пор показатель рентабельности не характеризует эффективность использования живой рабочей силы. Для этой цели в расчет рентабельности надо включать и фонд зарплаты, определяющий в денежном выражении затрату рабочей силы. Для исчисления общей рентабельности надо использовать фонд зарплаты всего персонала предприятия, а для исчисления расчетной рентабельности — фонд зарплаты промышленно-производственного персонала предприятия.

По новой методике исчисленная рентабельность характеризует более объективно деятельность предприятия. Производительность труда можно теперь прямо связать с рентабельностью.